

Сергій КОМІСАРЕНКО,
*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
академік НАН і НАМН України*

ЯК МИ ПОЧИНАЛИ В «НЕТУМАННОМУ АЛЬБІОНІ»

Анотація. У статті йдеться про окремі найцікавіші епізоди роботи автора статті Сергія Комісаренка Надзвичайним і Повноважним Послом України у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії. Академік НАН і НАМН України Сергій Комісаренко був призначений послом в Лондоні у 1992 році і пропрацював на цій посаді протягом шести років – до 1998-го.

Йдеться також про появу будинку посольства, його реставрацію та оздоблення. Особливу увагу автор у своїй статті приділяє спілкуванню з Королевою Великобританії: на церемонії вручення Вірчих грамот у Букінгемському палаці, під час щорічного дипломатичного прийняття Королевою послів.

Ключові слова: Сполучене Королівство, Королева Великобританії, антарктична станція, Україно-британська палата, Україна, посольство.

Доля подарувала мені багато цікавих і навіть красивих історій, що склали мозаїку мого життя, здебільшого присвяченого науковій діяльності. Але мене часто запитують про роботу Надзвичайним і Повноважним Послом України в Сполученому Королівстві. Я гостро відчув важливість правдивої інформації про роботу посольств (передусім перших), коли 25 січня 2012 року з нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Великобританією, ми з дружиною прилетіли до Лондона. Першого ж дня нас люб'язно прийняв посол Володимир Хандогій. Разом ми обійшли приміщення посольства, яке майже не змінилося за 14 років. Я познайомився зі співробітниками та з'ясував, що в посольстві майже ніхто не знає про початок роботи й розбудову посольства. Тому треба спробувати зібрати спогади та скласти їх, як у ребусі, у цілісну картину життя посольства до лютого 1998 року, коли ми з дружиною повернулися до Києва.

Для мене «дипломатична» частина мого життя почалася несподівано. 2 лютого 1992 року я, як голова організаційного комітету, доповідав Президенту України – Леонідові Кравчуку – про стан підготовки до Першого міжнародного конгресу українців. Леонід Макарович уважно вислухав, а потім раптом сказав, що є думка скасувати в уряді посаду Віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань, яку я займав. Водночас Президент додав, що він не хоче, аби я покинув державну службу, тож пропонує мені посаду першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США. «Ми починаємо розбудовувати нашу дипломатичну службу. Ви знайомі з Президентом Бушем, Вас шанують серед української та єврейської громад у США, Ви там раніше працювали вченим і добре володієте мовою. Думаю, що Ви є гідним кандидатурою на посаду Посла в цій важливій для нас країні», – сказав він. Я попросив Леоніда Макаровича дати тиждень на роздуми.

Минув тиждень, мене викликав Прем'єр-міністр – Вітольд Фокін – і сказав, що за цей час, за ініціативи Дмитра Павличка, який тоді очолював Комітет із закордонних справ Верховної Ради, прийнято рішення про призначення Послом України в США Олега Григоровича Білоруса, а переді мною стоїть найширший вибір серед усіх інших країн. «Чому б не чарівна Франція?» – порадив він. «Для Франції є чудова кандидатура Юрія Кочубея, який там працював представником УРСР у ЮНЕСКО, був заступником Генерального директора ЮНЕСКО. Це один із найкращих і найдосвідченіших українських дипломатів, був заступником міністра закордонних справ УРСР. До того ж і французьку мову я за 17 років без практики підзабув», – сказав я та продовжив: «Великобританія». За годину до мене зателефонував міністр – Анатолій Зленко, ми остаточно узгодили питання, а 14 травня 1992 року вийшов Указ Президента України про моє призначення Надзвичайним і Повноважним Послом України у Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії.

Далі моя розповідь буде фрагментарною та складатиметься з окремих найцікавіших епізодів роботи послом у Лондоні впродовж майже шести років – із жовтня 1992 до кінця лютого 1998 року.

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії в 1992–1998 роках, академік НАН і НАМН України Сергій Васильович Комісаренко

Serhii V. Komisarenko, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland in 1992–1998, Academician of NAS and NAMS of Ukraine

Офіційно Посольство України розпочало свою роботу зі вручення пошлом копії Вірчих грамот представнику Міністерства закордонних справ Великобританії 9 вересня 1992 року. Сталося це досить незвично. Я прилетів до Лондона на початку вересня ще до свого офіційного переїзду, тому що на 15 вересня було заплановано візит міністра закордонних справ України А.М. Зленка. За попередньою домовленістю я мав привезти із собою копію Вірчих грамот. У Форін-офісі (ФО) знали про мій приїзд, і до мене в готель «Хілтон – Рідженс парк» приїхав заступник Маршала дипломатичного корпусу пан Стенлі Мартин. Я чекав на його телефонний дзвінок, але він просто піднявся в мій номер у готелі. Зі Стенлі я познайомився ще в липні під час ознайомчого візиту до Лондона, і тому без особливих формальностей передав йому копію Вірчих грамот, а він мені – листа ФО, що копію Вірчих грамот прийнято. Згідно з британськими законами, саме з цього часу – із 9 вересня 1992 року Посольство України офіційно розпочало свою діяльність. Ми зі Стенлі потиснули один одному руки й випили по келиху червоного вина зі склянок, що були у ванній кімнаті готельного номера. Стенлі нагадав, що оригінал Вірчих грамот я маю вручити Її Величності Королеві наприкінці жовтня.

19 жовтня я звільнився з посади директора Інституту біохімії імені О.В. Палладіна АН України й літаком через Москву разом із дружиною та донькою прилетів до Лондона. В аеропорту нас зустрічав представник Королеви – член Палати лордів, та два (тоді єдині) співробітники посольства – радник-посланник, професор Михайло Михайлович Білоусов, та консул Ігор Борисович Логінов, які прилетіли до Лондона у вересні разом з А.М. Зленком. Так, утрюх, ми й розпочали роботу посольства – без приміщення для роботи та житла, без телефонів, автомобілів, секретарок, комп'ютерів, зв'язків та знайомств і, головне, без досвіду роботи в посольстві (наприклад, М. Білоусов та І. Логінов спочатку жили вдома у відомого «британського українця» професора М.І. Добрянського, а для моєї родини зняли невеличку квартиру готельного типу на 2,5 кімнати). Щоправда, слід зауважити, що від самого початку ми мали постійну й дружню підтримку ФО, насамперед керівника відділу Східної Європи пана Род Лайна (у подальшому – радника Прем'єр-міністра Джона Мейджера та британського посла в РФ – сера Родеріка Лайна).

Врученню Вірчих грамот Королеві передувало кілька цікавих моментів. За кілька днів після мого приїзду зателефонував директор колишньої Британсько-радянської торговельної палати й повідомив, що завтра ми поїдемо на ланч, наприкінці якого я виступлю перед представниками палати. Часу серйозно готуватися до виступу вже не було, і я вирішив, що виступлю експромтом, а про що – вигадаю під час ланчу. Наступного дня сідаємо в автомобіль і під'їжджаємо до шикарного готелю «Дорчестер».

Лондон, 1994 р. Віце-прем'єр-міністр в уряді М. Тетчер Лорд Джефрі Хау вітає Посла України з дружиною на прийнятті з нагоди Дня Незалежності

London, 1994. Lord Geoffrey Howe, Deputy Prime Minister of the government under M. Thatcher, greets the Ambassador of Ukraine with his wife at reception dedicated to the Independence Day

Входимо до бальної зали, і тут мене охопила паніка. У розкішній, оточеній дзеркалами залі для ланчу були накриті столи, за якими сиділо близько двохсот-трьохсот осіб, котрі, як виявилось, прийшли послухати мене! Нічого собі неформальна зустріч із кількома представниками. А я ж не готувався! Усе про Україну в Британії тоді викликало жвавий інтерес. Ну що ж – тікати не можна, і поки всі розважалися за їжею, я на паперовій серветці накидав схему свого виступу. Допоміг досвід роботи в уряді й та інформація, якою оперували в Кабміні та Верховній Раді. Особливий наголос я зробив на аналізі української економіки, який зробив Deutsche Bank у 1990 році, та на щойно прийнятому Законі України «Про захист іноземних інвестицій». Промова тривала майже 30 хвилин, потім були запитання, відповіді та... оплески. Президент палати сер Рональд Макінтош і Родерік Лайн сказали мені, що не сподівалися на такий цікавий виступ.

Вручення Вірчих грамот відбулося 28 жовтня. Напередодні до нас на квартиру приїхав Маршал дипломатичного корпусу, адмірал сер Джеймс Візерол зі своєю помічницею, яка інструктувала мою дружину, а сер Джеймс – мене. Маршал дипломатичного корпусу в Британії – це особлива посада. Він є представником Букінгемського палацу (Королеви) і досить незалежний від ФО. Його обов'язок – дбати про послів, бути зв'язком між послами та Букінгемським палацом. Почалося з того, що Джим (так

він просив його називати) сказав: «Ви – Королева, а я – посол. Стійте там, а я буду робити, що має робити посол. Потім Ви будете послом і будете мене повторювати, коли я стану Королевою». Так ми з ним репетирували кілька разів. На прощання він сказав: «Я за Вами заїду в кареті й у супроводі гвардійців та поліцейського ескорту ми рушаємо до Букінгемського палацу». Але ж звідки їхати каретою? Не зі скромного ж будинку, який ще й дуже далеко від палацу? Домовилися, що на одну добу ми знімаємо два номери в готелі «Hyatt Carlton» у центрі, неподалік від палацу. Один – для нас із дружиною, другий – для М. Білоусова й І. Логінова. Там само проведемо традиційне урочисте прийняття. Обов'язковий одяг: для чоловіків – вечірній фрак (біла краватка) чи уніформа (або національний одяг); для жінок – денний красивий одяг (не чорного кольору та не довга сукня) із капелюшком або національний одяг. Ми були у фраках, а моя дружина – у красивій старовинній білій сукні ручної вишивки, подарованій С. Парраджановим. Перед Букінгемським палацом нас гучно вітала українська громада, яку попередили про подію. Ескорт розступився, ми заїхали на подвір'я палацу. На сходах нас зустрів заступник маршала – пан Стенлі Мартин, який супроводив нас до дверей зали. Після короткої паузи один із присутніх молодих офіцерів подав знак і відкрив двері до вітальної зали. Маршал зробив кілька кроків до зали й оголосив: «Посол України, Ваше Величносте». Відтак він вийшов, а я за вивченою процедурою зайшов до зали. При врученні грамот треба потискати Королеві руку й говорити лише одну стандартну фразу: «За дорученням Уряду України я маю честь, Ваше Величносте, вручити Вам Вірчі грамоти Посла України». Тему подальшої розмови та її тривалість обирає сама Королева. Як правило, вона непогано знає біографію посла. Мене, наприклад, вона питала про роботу науковцем і, можливо, їй це було більш цікаво, ніж схожі одна на одну біографії кар'єрних дипломатів. Після коротких знайомств із нашими дипломатами й моєю дружиною аудієнцію було завершено. Ми повернулися до готелю, де випили келих українського шампанського із запрошеними гостями, поміж яких були представники української діаспори. Розпочалася повсякденна праця трьох перших українських дипломатів у Лондоні.

Але через три тижні, на початку листопада 1992-го в Букінгемському палаці під час щорічного дипломатичного прийняття Королевою послів сталася подія, що стала легендою в нашому дипломатичному корпусі. Це прийняття – визначна подія в житті дипломатичного корпусу, коли Королева зустрічається та вітається з усіма послами. Посли з дружинами та два-три дипломати вишиковуються в порядку часу вручення Вірчих грамот. Кілька «найстаріших» послів перебувають у картинній галереї. Решта – у великій залі. Королева в супроводі Маршала дипломатичного корпусу та фрейліни проходить від одного посла до другого в черговості акреди-

Лондон. Із нагоди вступу України до Міжнародної морської організації (ІМО) в 1994 році Посол України вручає пам'ятний подарунок Генеральному секретареві ІМО пану О'Нілу

London. On the occasion of Ukraine's accession to the International Maritime Organization (IMO) in 1994, the Ambassador of Ukraine presents a memorable gift to Mr. O'Neill, Secretary-General of the IMO

тації, потискає послу руку, спілкується 20–30 секунд і переходить до наступного. За нею йде її чоловік – принц Пилип, герцог Единбурзький, а за герцогом – хтось із королівської родини. Торік за Пилипом ішов його син – принц Валійський – Чарльз, а за Чарльзом – його дружина, принцеса Діана. Так вони один за одним переходять за Королевою від посла до посла. Після вітання всіх послів починається велике прийняття, на якому, як правило, присутні представники чинного та минулих урядів країни, члени обох палат парламенту, запрошені гості.

Але за тиждень до дипломатичного прийняття в Британії сталася трагічна подія – пожежа у Віндзорському палаці. Майже повністю було знищено найстарішу та найважливішу частину палацу – каплицю Святого Георгія. Усі канали показували, як Королева в плащі та гумових чоботях стоїть і розгублено дивиться на пожежу. Вона назвала цю пожежу найгіршою подією у своєму житті. Річ у тім, що Віндзорський палац є улюбленим палацом Королеви, а Святий Георгій – символ Англії.

Відтоді минув тиждень. Проходить дипломатичне прийняття. Посол України з дружиною та донькою, разом із двома дипломатами, стоять у великій залі одними з останніх. Королева переходить від одного посла

до другого та, нарешті, настала наша черга. Вона мене згадала й поставила кілька питань, із яких я пам'ятаю: «Ну, як Ви? Уже пристосовуєтеся до життя в Лондоні?». І щойно вона зібралася перейти до наступного посла, я наважився на експромт: «Ваша Величносте, в Україні із сумом і щирим співчуттям дізналися про пожежу у Віндзорському палаці», – сказав я. Королева зупинилася, уважно подивилась і запитала: «Чому так?». «Мем, Україна стала незалежною державою лише рік тому, але ми маємо багату, понад тисячолітню історію та мали багату культурну спадщину – храми, палаци тощо. На жаль, упродовж нашої історії, через татаро-монгольську навалу, пізніше – через численні війни, що проходили нашою територією, а особливо під час більшовицької “атеїстичної війни” та Другої світової війни ми дуже багато втратили з нашої культурної спадщини. Саме тому нам так зрозуміла трагедія пожежі у Віндзорському палаці», – відповів я. Наша розмова тривала кілька хвилин, і я бачив, що Пилипу й Чарльзу з Діаною немає про що говорити з послами, перед якими вони стояли, поки ми з Королевою розмовляли. Вона з розумінням поставилася до моєї розповіді, подякувала та хотіла піти далі, як я «видав» другий експромт: «Мем, я маю доручення Уряду України запропонувати Вашій Величності, що ми готові надіслати до Британії найкращих українських реставраторів, аби вони взяли участь у відбудові каплиці Святого Георга Віндзорського палацу. Ми маємо дуже добрих майстрів по дереву й каменю, і вони під керівництвом британських реставраторів безкоштовно візьмуть участь у відбудові каплиці. Ми будемо їм платити зарплату в Україні, а в Британії треба буде тільки взяти їх на утримання – забезпечити житлом і харчуванням». Я нічим не ризикував – зарплата реставраторів в Україні тоді була мізерною, майстрів ми мали насправді дуже добрих, і в Британії вони б отримали неоціненний досвід під час реставрації палацу. Королева була в захваті: «Яка чудова пропозиція. Я передам її міністру національної спадщини та попрошу його зв'язатися для уточнення деталей». Знову-таки – кілька рядків на папері, а навколо в залі здивування. «Пане посол, передайте Вашому уряду мою щирю подяку», – сказала вона. Потиснула руку й пішла далі, а до нас підійшов Принц Пилип, потім – Чарльз, а за ним – Діана. Коли всі вітання скінчилися, до мене підбіг посол Росії Борис Панкін: «Про що Ви так довго говорили з Королевою?». «Ви ж добре знаєте, що тільки вона сама обирає тему для розмови. А цікавилася вона Україною», – відповів я. Мій заступник, радник-посланник посольства, один із найдосвідченіших українських дипломатів – Михайло Михайлович Білоусов, який стояв поруч зі мною, був у паніці: «Сергію Васильовичу, хіба можна давати таку пропозицію без узгодження та дозволу Міністерства закордонних справ?». Я його заспокоїв, що відповідальність на мені, а узгоджувати часу не було. Наступного дня я зателефонував Л.М. Кравчуку,

Лондон, 1995 р., брат Королеви Річард, герцог Глостерський, із Послом України на відкритті виставки українського образотворчого мистецтва

London, 1995. Queen's brother Richard, Duke of Gloucester, with the Ambassador of Ukraine at the opening of Ukrainian fine arts exhibition

а потім – А.М. Зленку, розповів про мою пропозицію Королеві й отримав повну підтримку як міністра, так і Президента. Маю сумнів, що кар'єрний дипломат наважився б на такі експромти. Цікаво, що наступного дня в газеті «The Times» була коротка стаття: «Тільки Україна запропонувала Королеві допомогу в реставрації Віндзорського палацу»...

Минуло три місяці. На початку лютого 1993 року Президент України в супроводі делегації прилетів до Британії з офіційним візитом на переговори з Прем'єр-міністром Джоном Мейджером. На третій день перебування делегації в Лондоні Королева запросила Президента України з дружиною та посла України з дружиною та всією делегацією на ланч до Букінгемського палацу. Напередодні я нагадав Леоніду Макаровичу щодо пропозиції взяти участь у реставрації. Наприкінці ланчу чую, як Леонід Макарович каже, що багато людей в Україні були засмучені пожежею у Віндзорському палаці, фрагменти якої показувало українське телебачення, і що українські реставратори готові безкоштовно взяти участь у реставрації палацу. Королева подивилася на мене, показала пальцем і сказала: «Це він перший запропонував мені таку допомогу». Мушу наголосити на тому, що потім ми зустрічалися на різних офіційних заходах щонайменше двічі-тричі на рік і Королева прихильно вела розмову на різні теми. Улітку 1995 року під

час «чайної церемонії» я делікатно запитав Королеву, чи не хотіла б вона відвідати Україну, на що вона відповіла, що розгляне таку можливість. Насправді, у 1996 році Принц Чарльз – перший намісник Британського трону – був в Україні. Коли ж я звертався до Букінгемського палацу з проханням, аби хтось із королівської родини взяв участь в українських заходах у Лондоні, а це в Британії вважають ознакою особливої уваги та честі, то ніколи не було відмови. Наприклад, донька Королеви – принцеса Анна – відкрила статую шотландському вченому Нап'єру в Единбурзі, створену визначним українським скульптором Валентином Знобою. Двоюрідний брат Королеви герцог Глостерський узяв участь у відкритті виставки українського образотворчого мистецтва в Лондоні та в концерті Ольги Басистюк, герцогиня Кентська завжди відвідувала український стенд на щорічній благодійній дипломатичній виставці тощо. Коли завершувалося моє перебування в Лондоні, я мав кілька прощальних Візитів до членів королівської родини – принцеси Анни, принца Кентського, герцога Глостерського, а також до спікера Палати громад Парламенту Сполученого Королівства, кількох міністрів. Заздалегідь я надіслав запит щодо можливості зустрітися з Королевою. Як мене попередив Маршал дипломатичного корпусу, Королева зазвичай не зустрічається з послами, які від'їжджають, але я отримав листа, що вона дає згоду на це – у лютому, після її повернення з Шотландії після новорічних канікул. Так і сталося. Ми з дружиною понад годину мали бесіду з Її Величністю. Вона, зокрема, розпитувала, як ліпше комп'ютеризувати Букінгемський палац, і на згадку подарувала фото, на якому вона з чоловіком, із підписом.

Від самого початку я окреслив перед собою та працівниками посольства чотири головних напрями діяльності амбасади, які ми мали виконувати одночасно. А саме: 1) розбудова діяльності посольства та створення умов для роботи та життя співробітників; 2) максимальний розвиток українсько-британського співробітництва в різних сферах, але головний наголос зроблено на економічній та політичній; 3) розвиток дружніх відносин із представниками української діаспори в Британії; 4) використання Британії, як одного із центральних членів ЄС та як головного союзника США, для просування інтересів України у світі.

Почну з посольства. Так сталося, що розбудова нашого посольства була щільно пов'язана з розвитком зв'язків з українською діаспорою в Британії. Для цього треба відчувати й зрозуміти такий важливий чинник, як українська діаспора в Британії на початку 90-х років ХХ століття. До Другої світової та під час війни українців у Британії майже не було. Ті, хто прибули раніше, виїхали до США чи Канади. Українці з'явилися в Британії відразу після Другої світової війни. Це була, на відміну від першої дивізії «Галичина», малоосвічена молодь, яка здебільшого примусово по-

трапила до другої дивізії. Після війни вони були інтерновані в Італії, а потім переведені до спецтаборів у Британії, де кілька років примусово працювали на шахтах, заводах або фермах. Деякі з них потім одружилися з українськими дівчатами, які приїхали з Німеччини, куди їх примусово вивезли з України під час війни. Згодом деякі українці стали британськими громадянами, а деякі – так і залишилися без громадянства. Саме вони у віці 70–80 років та їхні нащадки були в 1992 році основою «британської» української діаспори загальною чисельністю понад 12 000 осіб.

У 1946 році більшість українців об'єдналися в Союз українців у Британії (СУБ), який пізніше було розділено на саме СУБ, котрі йшли за Степаном Бандерою, та на Об'єднання українців у Британії (ОУБ), які йшли за полковником Мельником, а потім – за Миколою Плав'юком. СУБ був більш чисельною та потужнішою організацією, ніж ОУБ. Вони ж дбали про музей С. Бандери, перевезений із Німеччини до Лондона. Інші українські організації були незначними за кількістю та впливом. СУБ, ОУБ та інших об'єднувала любов до України й ненависть до СРСР, але між собою члени СУБ і ОУБ були ворогами. І СУБ, і ОУБ мали свої осередки, приміщення в британських містах, де була найбільша скупченість українців. Ідеться про Манчестер, Ноттінгем, Бірмінгем, Единбург, Бредфорд, Шеффілд, Пітерборо і, звісно, Лондон. Треба віддати належне нашим співвітчизникам. Маючи низьку зарплату, вони все одно збирали шилінг до шилінга та спромоглися придбати приміщення для своїх осередків, а в деяких містах купити їх і для українських церков. Найкращою була (і досі є) греко-католицька церква в Лондоні в престижному районі на Дюк-стріт поблизу всім відомої Оксфорд-стріт. Це історія, проте в далекому 1992 році незалежна Україна нічого не мала в Британії, а зокрема й у Лондоні. Працювати без приміщення неможливо, але де та як його знайти?

Незалежність України всі організації українців у Британії сприйняли із захватом, але по-різному. СУБ – із пересторогою. ОУБ – більш прихильно. 1992 р. почалися переговори про те, що ОУБ може передати свій будинок на Кенсінгтон парк роуд, 78, біля станції метро «Ноттінг Хілл Гейт» – єдиний, який вони мали в Лондоні, українському посольству в обмін на адекватне

Лондон, 1996 р. Посол із дружиною перед парадом на честь Дня народження Королеви

London, 1996. Ambassador with his wife before the Queen's Birthday Parade

приміщення в Києві для Союзу українських націоналістів, очолюваного паном Миколою Плав'юком, якого в діаспорі вважали «президентом України в екзилі». Можливо, ініціатива ОУБ щодо їхнього будинку в Лондоні була ще й тому, що в Лондоні майже не залишалось прихильників ОУБ.

Ще під час мого попереднього візиту в липні 1992 року я окремо зустрівся в Лондоні з керівництвом і СУБ, і ОУБ. СУБ мав значно більше можливостей для допомоги нашому посольству. У СУБ було кілька будинків у Лондоні, з яких щонайменше два могли б бути приміщенням для посольства. Але найбільше, що вони пропонували для офіційного посольства, це – один поверх у будинку на Лінден Гарденс, 49. У переговорах із представниками об'єднання від імені МЗС України я переконав їх у дієвості наших домовленостей щодо будинків у Лондоні та Києві й у тому, що ініціатива ОУБ є патріотичною порівняно з пасивністю СУБ у ставленні до українського посольства. Ми також домовилися, що до осені вони зроблять бодай косметичний ремонт свого будинку за власний кошт. Тобто восени 1992 року ми зможемо розпочати роботу посольства в невеликому будиночку на Кенсінгтон парк роуд, хоча це приміщення не могло бути офіційним місцем розташування посольства. Форін-офіс, з огляду на безпеку й престижність, чітко визначав місця в Лондоні, де могли бути посольства, і Кенсінгтон парк роуд до цього переліку не потрапляла. Була ще одна вага причина. Сама Кенсінгтон парк роуд є приємною та досить спокійною вулицею. Але паралельно до неї та поруч із нею розміщено одну з найбільш відомих серед туристів вулицю Портобелло-роуд, яка в суботу перетворюється в найбільший у Лондоні ринок антикваріату. І Портобелло-роуд, і вулиці поруч тоді переповнені натовпами іноземних та місцевих туристів.

Водночас була й інша можливість отримати для посольства достойний із погляду розташування, архітектури, за розмірами будинок. Це було приміщення Українського католицького університету (УКУ), розташоване на вулиці Холланд-парк, 79 (біля однойменного парку – одного з найкращих у Лондоні). Перед будинком – пам'ятник князю Володимиру Великому, встановлений за гроші британських українців до тисячоліття хрещення Русі. Про кращий будинок для посольства годі й мріяти. У будівлі УКУ мешкала одна особа, яка за ним доглядала, але фактично наглядала за УКУ та вирішувало його долю керівництво СУБ. На моє прохання передати безкоштовно чи продати будинок УКУ для Посольства України в Сполученому Королівстві я отримав відповідь, що це питання поза їхньою компетенцією, і його мають вирішувати чи в Римі, чи за допомогою глави УГКЦ кардинала Любачівського, який саме переніс свою резиденцію з Рима до Львова.

Повернувшись із Лондона до Києва, я звернувся з проханням про аудієнцію з кардиналом Любачівським і отримав згоду. До Львова ми ви-

рушили вдвох із Володимиром Яловим, який тоді очолював управління, що опікувалося нерухомістю МЗС України за кордоном. Дорогою я все шукав вагомні аргументи, які могли б переконати кардинала. Той одразу сказав: «Пане посол, будинок у Лондоні, в якому розміщено Католицький університет, був куплений кардиналом Йосипом Сліпим. Його заповітна мрія була, щоб цей будинок став приміщенням для посольства, коли Україна стане незалежною. Мрія кардинала здійснилася, Україна стала незалежною державою. Тому Ви маєте моє благословення й підтримку в розміщенні у цьому будинку посольства України». «Ваше Блаженство, – відповів я, – перед нашою зустріччю я все думав, як переконати Вас, а Ви відразу вирішили таке важливе для України питання. Від МЗС України й від посольства України дозвольте щиро подякувати Вам за таке щире, патріотичне та шляхетне рішення. Єдине прохання – напишіть, будь ласка, про Ваше рішення до Лондона».

Повернулися до Києва зі Львова ми на крилах. Але... Уже в Лондоні керівництво СУБ повідомило, що кардинал – людина релігійна й далека від деталей правничих питань, що передача будинку, який зареєстрований за благодійним товариством, – справа занадто складна, і що розгляд не на часі. Сперечатися та псувати відносини із СУБ не мало сенсу, тому я вирішив повернутися до долі будинку УКУ згодом. Усе сталося поступово й пізніше. Ми наполегливо працювали для налагодження контакту з українцями в Британії. У більшості випадків під час візитів до осередків нас супроводжував радник із питань науки й освіти посольства Роланд Франко, якого я призначив відповідальним за зв'язки з діаспорою. Найголовніші питання науки й освіти я взяв на себе, а Роланд Тарасович «знайшов» себе в цій роботі, в якій йому допомагала його дружина, а в діаспорі пишались, що з ними спілкується онук самого Івана Франка.

Особливої та навіть періодичної допомоги від діаспори посольство не мало. Навпаки, наші брати й сестри вимогливо ставилися щодо участі керівництва посольства в заходах, які проводили українські організації, і я чи Роланд Франко майже ніколи їм не відмовляли. Щоправда бували випадки, коли така періодична допомога британських українців була для нас дуже важливою. Так, пан Олександр Марунчак був співробітником впливової британської газети «News of the World». Газету вважали ледь не «жовтою» пресою, але вона мала великий тираж та широку мережу інформаторів, навіть серед поліції. Якось я був в Адміністрації Президента України й один із заступників глави Адміністрації поділився, що зараз готують великий контракт у галузі літакобудування з одним із найбагатших британських інвесторів китайського походження. Я взяв прізвище китайця і, повернувшись до Лондона, попросив радника з економічних питань Бориса Савчука через пана Марунчака перевірити особу цього ледь не мі-

Лондон 1996 р. Лорд-мер Лондона сер Джон Челстрі вітає Посла України з дружиною на прийнятті з нагоди Дня Незалежності

London, 1996. Sir John Chalstrey, Lord Mayor of London, greets the Ambassador of Ukraine with his wife at the reception dedicated to the Independence Day

льярдера. Виявилось, що він має дуже скромний офіс із двох маленьких кімнат, за оренду яких не сплачено, й одну секретарку, якій він два місяці не платить зарплату. Довелося розчарувати організатора контракту в Україні, а панові Марунчаку я висловив велику подяку.

Минав час, і відносини між посольством України й українськими організаціями в Британії з приязних стали дружніми. Зникла недовіра. Я почав поступово повертатися в розмовах із керівництвом СУБ до рішення кардинала Любачівського. Реакція вже не була такою негативною, як раніше, і я переконаний, що мені не вистачило кількох місяців до остаточного переконання щодо передачі будинку УКУ посольству. Під час відвідання Лондона у 2012 році, я був приємно здивований позитивною трансформацією УКУ. Тепер це – Український інститут у Лондоні, директор якого – пан Гундер – запросив мене виступити на зустрічі. Аудиторія була вщерть заповнена, а приміщення – відремонтовано. Старий і порожній УКУ тепер живе молодим і енергійним життям Українського інституту.

Але повертаємося до 1992 року. Одним із перших міст, яке ми з дружиною відвідали, був Единбург. Ми були гостями Лорда-мера Единбурга, але я скористався візитом для переговорів з одним із найбільших британських банків – Королівським банком Шотландії, із представниками кор-

порації «British Coal» у Шотландії, а також для відвідання осередків СУБ і ОУБ в Единбурзі. Після мого виступу перед громадою в осередку ОУБ на вул. Віндзор-стріт, 8 відбулося жваве обговорення, під час якого більшість звернулася до відповідального за будинок – пана Ярослава Кінаша – із вимогою почати офіційні переговори. Ми навіть підписали умовний договір про наміри. Я ще кілька разів приїздив до Единбурга, зустрічався з паном Кінашем і з деякими активістами ОУБ. Пан Кінаш щоразу обіцяв прискорити процес передачі, який нібито гальмувала місцева влада, однак суттєвого прогресу не було. Одного дня до посольства несподівано зателефонував один із членів ОУБ в Единбурзі та повідомив, що пан Кінаш веде переговори з представниками мерії Києва щодо передачі їм будинку, мабуть, за винагороду, для створення там ресторану й магазину. Я відразу зателефонував Леоніду Косаківському, який очолював Київську міську адміністрацію. Виявилося, що він добре знає про цю справу. Ба більше, він її ініціював, і я, як патріот Києва, на його думку, маю підтримати ініціативу. «Я – патріот Києва, але ще більший патріот України», – сказав я. Складно сказати, чим би закінчилася ця історія, хоча я був готовий доповісти Президенту країни, якби не допомога мого друга Лорда-мера Единбурга. Річ у тім, що для успішної роботи посольства часто була потрібна кваліфікована юридична допомога. Таку допомогу безкоштовно в Лондоні нам надавав британський юрист пан Дерек Сендров, дружина якого ще недавно була громадянкою України. В Единбурзі ситуація інша, тож я звернувся до Лорда-мера Единбурга, який порадив мені шотландського юриста. Виявилося, що за шотландським законодавством пан Кінаш не мав права починати будь-які переговори з іншою стороною щодо нерухомості, поки не буде завершено переговори з українським посольством. Зрештою, було підписано офіційну угоду про безкоштовну передачу будинку на Віндзор-стріт, 8 в Единбурзі у власність Посольства України в Сполученому Королівстві. Як відомо, зараз у цьому будинку розміщено Генеральне консульство України.

У Лондоні мешкав пан Василь Борецький, який був власником двох чи трьох будинків. Нащадків у нього не було, і за порадою його ж товаришів ми почали з ним переговори щодо можливості подарунку нашому посольству одного з його будинків. Нас цікавив будинок на Басет-роуд, де можна було б облаштувати квартири для співробітників посольства. Я мав із паном Борецьким кілька зустрічей, але він визначитися не міг. Раптом він захворів. Я доручив Р. Франку взяти подарунки (набір українських горілок), відвідати хворого вдома й знову порушити питання щодо будинку, та виявилося, що Борецького забрали до лікарні в тяжкому стані. Я попросив Роланда Тарасовича відвідати хворого. Він повернувся з лікарні сумний – пан Василь Борецький помер. Дуже шкода, але жаль іще

й тому, що все його майно переходить до Корони, а ми не встигли його переконати на користь України. Що ж робити? І тут я придумав хід, який і досі викликає у моїй душі сумнів, чи мав я право так робити. Я скликав у посольстві нараду, на яку запросив главу Греко-Католицької церкви в Британії єпископа Кучмяка, близьких друзів пана Борецького. Я розповів їм, що ми вели з покійним переговори щодо передачі Україні будинку на Басет-роуд, який нам так потрібен, що він обіцяв це зробити, але документально засвідчити завадила смерть, і запитав: «Чи Ви чули, що ми вели з ним такі переговори?». «Нібито чули, але результатів не знаємо», – була відповідь. «А чи можете Ви засвідчити, що переговори були, і покійний обіцяв передати будинок? Владико, Ви могли б засвідчити таке?». Єпископ подумав і сказав: «Можу». Погодилися й інші. Цього було достатньо, щоб за британськими законами визначити останню волю покійного. Уже на початку 1993 року Посольство України отримало безкоштовно два будинки в Лондоні. Один – на Кенсінгтон парк роуд, де тимчасово було розміщено все посольство, і другий – на Басет-роуд, де було кілька квартир для співробітників. Проте передача будинків, навіть подарованих, оподатковувалася за ринковою вартістю цих будинків, а це понад 300 тисяч фунтів. Я звернувся до нашого «позаштатного» юриста Дерека Сендрова скласти юридично коректні проекти листів до Форін-офісу та до Казначейства (Міністерства фінансів) із проханням зняти з нашого посольства податки за подаровані будинки. Минув майже рік, відповіді не було. Я вирішив, що треба терміново шукати гроші для сплати податку, як посольство отримало листа, в якому йшлося, що британський уряд вирішив скасувати податок на нашу нерухомість! Попри наявні будинки, справжнього для посольства, де було б створено умови для співробітників, де б ми могли зберігати документи, приймати відвідувачів, відзначати ювілеї тощо, у нас ще не було.

Пошук головного будинку для посольства потребував значно більше часу й зусиль. Моїм головним помічником у цьому пошуку був радник з економічних питань Борис Савчук, із яким ми оглянули чимало будинків у Лондоні – різних за розташуванням, архітектурою, фізичним станом будинку та внутрішнім оздобленням і, звичайно, за ціною. Допомагали в пошуку різні люди – і друзі, і знайомі, й агенти з продажу нерухомості, і співробітники Форін-офісу, і дипломати інших посольств. Наприклад, сер Пітер Моррісон – один із найближчих помічників Маргарет Тетчер і міністр у кількох її урядах, познайомив мене зі своїм другом – Герцогом Вестмінстерським – найбільшим власником нерухомості в Британії після Корони. Герцог люб'язно надав у моє розпорядження директора компанії своєї нерухомості, і ми з ним цілий день оглядали чудові будинки, розташовані в найпрестижніших районах Лондона. Навіть головний будинок посольства

Лондон, 1997 р. Співробітники українського посольства після футбольного матчу у Гайд парку, справа наліво: Р. Котляров, Ю. Сергєєв, І. Прокопчук, В. Коваль, С. Комісаренко, О. Кравченко з донькою, М. Цимбал (сидить), Д. Ісаченко, М. Кравченко, Є. Копанєв, О. Капштик і син співробітника

London, 1997. Employees of the Embassy of Ukraine after a football match in Hyde Park. From right to left: R. Kotliarov, Y. Serhieiev, I. Prokopchuk, V. Koval, S. Komisarenko, O. Kravchenko with daughter, M. Tsybmal (sits), D. Isachenko, M. Kravchenko, Y. Kopaniev, O. Kapshtyk and son of an employee

США на Гровнер-сквер гарден стояв на землі, орендованій у герцога в 1944 році на 999 років. Оглянуті будинки Герцога Вестмінстерського ідеально пасували для посольства, проте було одне велике але... Наше міністерство орієнтувало нас не на оренду будинків, а на отримання їх у власність України, а герцог будинки не продавав, і ми продовжили пошук.

За міністра А.М. Зленка наше посольство стояло другим чи третім у черзі на купівлю приміщення. За Г.Й. Удовенка, який не вважав, що Британія є такою важливою для України, нас відсунули подалі, з думкою, що в Лондоні вже є якийсь будинок для роботи посольства – хоч і невеликий, і не престижний, – тому хай чекають на кращі часи. Але пошук ми не припиняли. Саме тоді в Британії була криза на ринку нерухомості, і ціни на будинки були найнижчими. Не можу не згадати про втрачену, без перебільшення, фантастичну пропозицію, що з'явилася випадково в 1994 році. Мої британські друзі познайомили мене з головою наглядової ради одного з найкращих хірургічних центрів у світі – «Royal Brompton National Heart and Lung Hospital». Цей шпиталь був заснований 150 років тому принцом Альбертом – чоловіком Королеви Вікторії. Виявилось, що старий будинок шпиталю зараз уже не використовують, воно порожне,

а керівництво прийняло рішення виставити його на ринок за 9 млн фунтів. На терені площею понад один гектар у центрі Лондона біля Херродзу – найвідомішого універмагу у світі, – за чавунним парканом милує око великий красивий триповерховий будинок, якісно побудований у вікторіанську добу. По боках до цього будинку перпендикулярно прикріплено крила двох двоповерхових споруд. На чималій території, поза будинками, є також невелика церква, тенісний корт і великий паркінг для автівок. Неможливо уявити собі щось краще. Керівники шпиталю, які знали, що я шукаю приміщення для посольства, сказали, що якщо оплату буде зроблено швидко й одним платежем, то з дозволу міністра охорони здоров'я Вірджинії Боттомлі можна буде купити цей будинок за 5 млн фунтів. Фантастично вигідна пропозиція! У центральному, триповерховому, будинку було більше ніж достатньо місця для посольства, консульства й торгової місії. В одному з будинків могли б мешкати всі співробітники посольства, а в другому – можна було б розмістити українські установи в Лондоні, наприклад, Міжнародні авіалінії України, Бласко, Перший український міжнародний банк тощо. Тобто в центрі Лондона з'явився б український квартал, і це було б найвигідніше вкладення (і заощадження) капіталу. На жаль, МЗС не відгукнулося на нашу пропозицію за браком коштів. Пізніше цей будинок було продано інвестору за 17 млн фунтів, який частинами перепродав його за 70 млн фунтів.

За адресою Холланд-парк, 60 зараз розміщено Посольство України в Сполученому Королівстві. Поруч – один із найкращих у Лондоні парків – Холланд-парк, а неподалік – меморіал князю Володимирі Великому й будинок, де був УКУ, а нині – Український інститут. Навколо розміщено ще кілька посольств, зокрема Греції. Як же нам удалося отримати цей гарний і престижний будинок? 1994 року в Південно-Африканській Республіці (ПАР) відбулася корінна трансформація – упав апартеїд, Президентом країни було обрано легендарного Нельсона Манделу. Розпад колишньої ПАР автоматично призвів до зникнення псевдореспублік, що там існували – бангустанів. Президент одного з таких бангустанів колись займав будівлю на вулиці Холланд-парк, 60, і мої друзі повідомили, що тепер цей будинок виставлено на продаж. Наш попередній і багатий досвід пошуку приміщень для посольства дуже допоміг у переговорах, і ми зійшлися на ціні у 2,7 млн фунтів, що було вкрай вигідно для України, але коштів знову-таки не було. Саме тоді, у травні 1995 року, у Лондоні на конференції, організованій Інститутом Адама Сміта, перебував в.о. Прем'єр-міністра України Є.К. Марчук. Він пообіцяв допомогти в пошуку необхідних для купівлі фінансів. Минуло небагато часу, і я отримав із Києва повідомлення, що Уряд вирішив виділити 2,7 млн фунтів для купівлі будинку в Лондоні для українського посольства. Раптом посольство ПАР вирішило дати

Лондонський Сіті, 1997 р. Розмова Лорда мера Лондона та голови Англійського банку з Послом України щодо інвестицій в Україну

London City, 1997. Conversation between Lord Mayor of London, Governor of the Bank of England and the Ambassador of Ukraine concerning investments in Ukraine

«задній хід» і повідомило, що вони оголошують тендер на продаж будинку, щоб отримати вищу ціну. Ми подали папери до участі в тендері, але я знав, що більшої суми ми від нашого уряду не отримаємо. Після тендеру, в якому брали участь ще чотири посольства (поміж них – Білорусі та Казахстану), я запросив послів до нас на Кенсінгтон парк роуд. У бесіді, коли ми всі обмінялися думками й поскаржилися один одному, як складно працювати в Лондоні без достойного приміщення, я виголосив щось схоже на таке: «Шановні колеги! Ми перебуваємо в схожих умовах, коли хочемо купити якомога краще приміщення, а фінансів у нас обмаль. Наше посольство вже фактично позитивно завершило переговори з посольством ПАР, але вони намагаються отримати з нас через тендер більші гроші. Звичайно, у тендері виграє той, хто заплатить більшу суму, але чи є сенс у тому, що ми зараз будемо змагатися один з одним і піднімати вартість будинку, що не вигідно нікому з нас. Я маю дозвіл на використання п'яти мільйонів фунтів. Якщо у когось з вас є більша сума, то наше посольство усувається від торгів. Якщо ні, то, будь ласка, не заважайте нам». Майже відразу всі послы це пообіцяли. Тендер було провалено, і за британськими законами його не можна було поновити. Посольство ПАР нас повідомило, що вони згодні на попередню домовленість у 2,7 млн фунтів, але тепер вже я не по-

годився: «Ми були готові вам заплатити 2,7 млн, але ви оголосили тердер. Тендер не відбувся, і тому наша попередня домовленість не є дійсною. Тепер я пропоную заплатити 2,3 млн за будинок разом із меблями, що розташовані в ньому». Зрештою, посольство ПАР погодилося на нашу останню пропозицію. Ми отримали будинок і дозвіл на використання залишку в 400 тис. фунтів для реставрації купленого будинку, яку було проведено за допомогою фахівців «Укрреставрації», зокрема І.О. Іваненко, яка реставрувала, між іншим, Маріїнський палац та Одеський оперний театр. Інтер'єру кабінету посла я приділив особливу увагу. Хотілося, щоб він мав класичний «англійський» вигляд і щоб там можна було прийняти навіть Королеву. Усі стіни й шафи мали бути з дуба. Я відвідав кілька виставок меблів і стін-кабінетів, оглянув каталоги, зокрема антикварних меблів, і зробив приблизний ескіз кабінету посла, а Ірина Олександрівна перевела ескіз у креслення. Але хто ж буде робити цей дерев'яний кабінет і стіни? Звичайно, у Лондоні я бачив багато приміщень із суцільного дерева, але зроблені вони були дуже давно. Якось я був запрошений на діловий сніданок в ресторан «The Milestone», що напроти Кенсінгтонського палацу. Зала ресторану була зроблена саме так, як я хотів зробити в посольстві, і вона виглядала досить новою. На моє запитання офіціант відповів, що років 10–15 тому в них була пожежа, усе дерев'яне оздоблення згоріло й довелося «все дерево» робити заново. Я викликав адміністратора та попросив познайомити з найстарішим працівником. Це була похилого віку жінка, яка згадала тільки те, що реставрацію дерева робила якась фірма з Йоркширу. Тепер є інтернет, різні пошукові системи, а тоді... Я дав завдання Б.С. Савчуку знайти «Жовті сторінки» графства Йоркшир, вибрати телефони компаній, що працюють із деревом, обдзвонити їх і знайти фірму, яка працювала в ресторані «The Milestone». Фірму було знайдено. За два місяці оздобили стіни приміщення деревом. Той, хто має можливість потрапити до кабінету посла України в Лондоні, можуть оцінити наші зусилля. Що ж до вартості, то зроблене в Йоркширі коштувало вдвічі менше за пропозицію «Укрреставрації».

Окрасою інтер'єру посольства стали також подаровані мені в Лондоні твори видатних українських митців, народних художників України, академіків Національної академії мистецтв України Тетяни Голембієвської та Валентина Зноби. Я передав їх посольству, і зараз велике полотно Тетяни Миколаївни «Бузок», а також бронзова скульптура роботи Валентина Івановича достойно прикрашають приміщення. Ще одна невелика, але характерна для Британії деталь. Вхід до Посольства зараз охороняє масивна чавунна хвіртка. Коли ми купили будинок, хвіртки не було, а була дірка в паркані. Встановити будь-яку хвіртку нам не дозволила б влада нашого району Кенсінгтон і Челсі, яка дуже ретельно спостерігає за перебудова-

Лондонський Сіті, 1997 р. Підписання Угоди з EBRD (Європейський банк реконструкції та розвитку) про співробітництво щодо побудови укриття на Чорнобильській АЕС

London City, 1997. Signing the Cooperation Agreement with the EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) on construction of a shelter at the Chornobyl Nuclear Power Plant

ми як інтер'єрів, так і, особливо, екстер'єрів споруд. Ми домовилися з господарями одного із сусідніх будинків, який мав оригінальну хвіртку XIX століття, зняли її відбиток і відтворили «рідну» хвіртку з чавуну на заводі «Ленінська кузня». Таких нібито дрібниць при реставрації нам довелося вирішувати безліч. А зараз настав час хоча б коротко описати нашу головну роботу.

Ми постійно відчували підтримку Форін-офісу, інших офіційних кіл Британії та інтерес до розвитку широкого співробітництва з Україною. Британія була стратегічно важливою для України з багатьох причин. Одна з головних – це країна, яка за сотні років свого існування виробила традиції та практику стратегічного планування, поведінки. І британський бізнес, за деякими винятками, є стратегічним і довгостроковим. Там давно зрозуміли, що плідна та взаємовигідна співпраця може бути тільки тоді, коли вона є довгостроковою. У нас не було ані справжнього міжнародного досвіду, зокрема в міжнародній торгівлі, ні самостійної економічної політики, ані власної банківської чи фінансової систем. Ми мали малоефективну й збиткову вугільну промисловість, виплавляли метал низької якості, були залежні від імпорту газу та нафти. Нам треба було реорганізувати наші оборонну та суднобудівну промисловості, які були тісно інтегровані з російською промисловістю. Не треба було мати глибокого стратегічного мислення, аби

зрозуміти, що така інтеграція триватиме доти, доки Росія не розбудує в себе ті ділянки промисловості, від яких залежало її співробітництво з Україною. Тобто перед нами постали проблеми, у вирішенні яких Британія мала чи не найкращий у світі досвід. Вони повністю реформували вугільну промисловість і не залишили жодної збиткової шахти. У Британії раніше не було власного газу й нафти. Відкриття родовищ у Північному морі забезпечило британців цими джерелами енергії. Мене цікавило, як сформовані відносини офіційного Лондона з нафтовидобувними компаніями. Я мав бесіду з міністром енергетики Тімом Еггаром. На мої питання він відповів, що британський уряд не вкладає фінансів у розвідку чи видобуток нафти й газу.

А у відомому лондонському Сіті, який був фінансовою столицею світу, розташовані чи не найбільші у світі банки! У 1993 році прибуток від фінансових і торговельних операцій в Сіті перевищував валовий національний продукт усієї Російської Федерації. Під час візиту Президента Л. Кучми до Британії в 1995 році я організував для нього робочий сніданок за участю керівників найбільших британських компаній і банків. Головувати за сніданком погодився лорд Джеффри Хау – одна з найбільш відомих і популярних осіб у Британії. Перед сніданком, коли я представляв Президенту наших гостей та, зокрема, сказав: «Пане Президенте, дозвольте представити сера Роберта Вейд-Гірі – президента банку «Barclay de Zoete Wedd» – найбільшого інвестиційного банку у світі. А це – пан Джордж Кордона, перший віце-президент банку «HSBC». Капітал банку – понад 300 мільярдів фунтів». «Мільйонів» – виправив мене президент. «Ні, мільярдів» – відповів я. Того ж пана Кордона я умовив поїхати в Україну з візитом, щоб ознайомитися з інвестиційними можливостями в нашій державі. Я домовився про його зустріч із віце-прем'єром України, міністром фінансів, головою Національного та декількох інших банків. Я знав, що у Вірменії «HSBC» мав успіх. Зокрема, через відділення британського банку «Midland», який належить «HSBC», проходили інвестиційні гроші вірменської діаспори для Вірменії. Кордона повернувся з України, але чомусь мовчав. Минув тиждень, і він запросив мене на ланч. Я чекав на розмову про подорож, але ланч минув майже мовчки й тільки коли дали каву, я почув: «Пане посол, якби ми не були друзями, ми б з Вами більше ніколи не зустрілися. Усі організовані Вами зустрічі відбулися. У деякого в приймальній мені довелося почекати. Усі були ввічливими, напевне, завдяки Вам. В інших країнах мене розривають на частини, щоб я дав гроші та щоб наш банк профінансував якісь проекти. У Вашій країні мій візит нікого не зацікавив. Україна ще довго не буде готова до співпраці з такими банками, як наш».

Це лише один негативний приклад, але значно більше було позитиву. Спробую розповісти нижче. Мушу зауважити, що в роботі мені дуже до-

помагали особисті дружні стосунки, які в Британії високо цінують. Якось стало відомо, що я полюбляю полювання (там, думаю, усе знають про життя посли), і мене часто запрошували на полювання на фазанів, де брали участь впливові в Британії люди (я вже згадував про своє знайомство на полюванні із сером Пітером Моррісоном). Я також грав у тенісному клубі Харлінгхем, був членом клубів: Royal Automobile (RAC), Naval and Military та Ротаріанського номер 1, патроном якого був принц Пилип. Членство в RAC було не тільки престижним, а й корисним. Воно дозволяло проводити в ресторані клубу важливі зустрічі, які були неможливими в нашому маленькому та не пристосованому для зустрічей будинку на Кенсінгтон парк роуд. Я був добре знайомий з усіма лордами-мерами Лондона (формальними керівниками лондонського Сіті), яких перебирають кожен рік із керівників гільдій Сіті, а надто – із сером Джоном Челстрі, який був Лордом-мером у 1995–96 рр. Саме він давав прийняття на честь Президента України від імені Королеви під час візиту Л.Д. Кучми до Лондона. Він же в 1996 році відвідав Київ і Крим, де його в резиденції «Зоря» приймав Л. Кучма.

Знайомство з Лордами-мерами передбачало участь у численних прийняттях найвищого рівня, що дозволяло неформально обговорювати важливі питання. Наприклад, я випадково прочитав в українській пресі (випадково, бо отримували ми її нерегулярно та із запізненням) про те, що обговорюють питання про продаж Росії нашої газотранспортної системи за кількості мільйонів доларів. За власною ініціативою я звернувся до керівництва «British Petroleum» із проханням зробити безкоштовно хоча б приблизну експертну оцінку нашої газотранспортної системи. Виявилось, що вона коштує щонайменше кілька мільярдів доларів. Я написав доповідну на ім'я Президента України та відправив її до Адміністрації та до МЗС. Не знаю, чи доповідна спрацювала, але повідомлень про продаж я тоді більше не зустрічав.

Добрі стосунки від початку в мене були з керівництвом компанії «Де Ля Рю» – її президентом лордом Лимериком, генеральним директором, Джереми Маршаллом, і Джоном Бербідж-Кінгом – одним із директорів, який саме відповідав за співробітництво з Україною. Це найбільша у світі компанія з друкування грошей та з випуску устаткування для виробництва грошей. Тоді «Де Ля Рю» «робила» гроші для понад 120 країн світу. Вона ж почала випускати й перші українські гривні, і постачала устаткування для нашого власного випуску національної валюти.

1992 р. ми ще мали потужний пасажирський та вантажний флоти. На моїй зустрічі з керівництвом найбільшої у світі страхової морської компанії «Lloyds» було запропоновано, якщо не страхувати наші кораблі, то допомогти у створенні власної страхової системи, а президент Гамброс-банку,

сер Майкл Батлер, запропонував допомогу в розшуку нашої власності – суден, які було переведено під іноземні прапори. Зрозуміло, що я передав цю інформацію до центру, але відповіді не отримав. Ще дві важливі компанії були безпосередньо пов'язані з оборонною промисловістю. Через своїх британських друзів я «вийшов» на найвище керівництво «British Aerospace» та «GKN». На столі в президента «British Aerospace» – модель нашої антоновської «Мрії», на якій зверху було прикріплено модель британського «Шаттлу». На обопільний жаль, цей проект, який досить інтенсивно розробляли ще за радянських часів, уже не був актуальним. А втім, ми обговорили можливе співробітництво з нашим КБ Антонова та КБ «Південним». Тоді в Британії вже існувала приватна фірма, яка інтенсивно й успішно використовувала парк наших Русланів для вантажних перевезень. Коли в 1994 році Президентом України обрали Л. Кучму, я відразу написав йому про те, що існує зацікавленість «British Aerospace» у співробітництві з Україною в ракетобудуванні. Знову-таки відповіді не було, але десь через рік-півтора мене запросили в Глазго на спуск на воду великого вантажного корабля, переобладнаного під плавучу платформу для запусків української ракети типу «Зеніт-3SL». Це був початок спільної програми під назвою «Sea Launch», учасниками якої були: КБ «Південне», «Hughes Space and Communications», норвезька фірма «Aker» та «British Aerospace». Із компанією «GKN», яка випускала британські танки, у мене були інші плани. Я хотів їх зв'язати з харківським танковим заводом, аби за домовленості використати можливості «GKN» для просування на ринок наших танків. Саме тоді було укладено угоду між Пакистаном та Україною щодо поставки до Пакистану великої партії модернізованих українських танків. Моя пропозиція в «GKN» викликала інтерес, але стриманий. Виявилось, що компанія поступово відходить від виробництва танків, як неперспективного напрямку, а зосереджується на розробці технологій та на виробництві силових агрегатів для передньопривідних автомобілів.

Дуже цікавим могло бути співробітництво України з Британією в галузі атомної енергетики, починаючи з того сумного факту, що перша аварія на АЕС сталася саме в Британії на станції в Салафілді в 1955 році. Обидва її блоки – і «забруднений», і чистий було законсервовано на 50 років. Минув час, і британці почали чистку забрудненого блоку, тренуючись поруч на аналогічному, але чистому. У 1997 році ми з Юрієм Костенком – тоді міністром екології – відвідали Салафілд і навіть піднялися на димар, на верхню точку станції. Але головним було проведення переговорів із керівництвом «British nuclear fuels» (BNF) щодо передачі Україні технологій заховання як у рідкому, так і твердому вигляді відпрацьованого ядерного палива та радіоактивно забруднених матеріалів. Цікаво, що Британія переробляла й ховала не тільки власні радіоактивні рештки, а й вивезені

з японських атомних станцій. Важливим був також британський досвід із виробництва різноманітних паливних твелів для власних АЕС. Це дозволило їм швидко освоїти виробництво твелів для Словацької АЕС, конструкція якої була схожа на Чорнобильську. Це питання я обговорював під час зустрічі з президентом BNF лордом Гінесом. Він же розповів мені, що британці для ПАР зробили два заводи з виробництва паливних твелів, але ПАР від контракту відмовилася, і ці заводи можна зараз дуже вигідно купити. Ба більше, їх можна навіть не купувати, а поміняти як бартер на цирконій та уран, що добуваються в Україні. Цю інформацію ми терміново передали до Києва, розуміючи, як важливо мати власні паливні елементи для українських АЕС. На жаль, ми не дістали ці заводи, напевно, через проросійське лобі й орієнтацію на російські паливні елементи. А зазначені вище заводи відразу купили китайці.

Поза економічними питаннями, треба згадати про плідне й важливе співробітництво у військовій сфері – офіційні візити до Лондона трьох міністрів оборони України: Костянтина Морозова, Валерія Шмарова та Олександра Кузьмука; проведення спільних українсько-британських військових маневрів, до яких потім приєдналися польські вояки; навчання наших офіцерів у Британській військовій академії в Сандхорсті. Я теж спостерігав за спільними маневрами, що відбувалися на українському полігоні в Яворові, поруч із британським державним міністром оборони паном Ніколасом Соумсом – онуком великого Черчілля. Ми сприяли навчанню наших міліціонерів та допомагали українським прикордонникам у переговорах щодо поставки до України систем контролю кордонів фірми «Матра».

У 1994 році МЗС України поставило перед посольствами України в країнах ЄС два важливих завдання – забезпечити ратифікацію Угоди про співробітництво між Україною та ЄС парламентом країни перебування, а також домогтися прийняття України до Ради Європи перед прийняттям Росії. З огляду на загальне позитивне сприйняття України тоді в Британії,

Лондон, Палац Барбікан, 7 листопада 1997 року. Посол України разом із канцлером Кінгстонського університету сером Френком Лемплом після вручення Послу диплому Почесного доктора університету за наукові досягнення

London, Barbican Castle, November 7, 1997. Ambassador of Ukraine together with Chancellor of Kingston University Sir Frank Lampl after awarding to the Ambassador the Honorary Doctorate Degree of the University for his academic achievements

виконати перше завдання нам було нескладно. Ми мали підтримку в обох палатах британського парламенту. У палаті громад ратифікацію Угоди про співробітництво між Україною та ЄС підтримала і правляча партія, і опозиція. У палаті лордів на підтримку України виступали лорд Хау та баронеса Чокер (консерватори), баронеса Блекстоун (лейбористська партія) і баронеса Вільямс (ліберально-демократична партія), тексти виступів яких ми передали до центру. Друге завдання було складнішим. По-перше, СРСР (Росія) завжди намагався створити й мати ефективне (і не завжди очевидне) лобі своїх інтересів за кордоном, а РФ зараз використовувала досвід і механізми, щоби потрапити до Ради Європи перед Україною. Це стало справою міжнародного престижу. Підтримку британської делегації ми мали, але цього було замало. Пощастило, що групу рапортерів, які готували вступ України і Росії, очолював член Палати лордів лорд Фінсберг. Я запросив його на зустріч, потім – на другу, згодом – на третю. Спочатку зустріч була перед його візитом до України, відтак – після. Результатами поїздок до України лорд Фінсберг був дуже задоволений. Під час бесід виявилось також, що в нас є спільні та впливові друзі. Зрештою, висновки групи рапортерів щодо прийняття України до Ради Європи були позитивними, і Ви, читачу, мабуть, знаєте, що Україна стала членом Ради Європи перед Росією та 9 листопада 1995 року в Страсбурзі було урочисто піднято прапор України.

Наше посольство ініціювало й організувало вступ України до кількох важливих міжнародних організацій, штаб-квартири яких розташовано в Лондоні. З-поміж них міжнародні організації, робота яких пов'язана з цукром, пшеницею та телефонним супутниковим зв'язком (ІНМАРСАТ). У 1994 році на урочистій церемонії вступу до Міжнародної морської організації (ІМО) (коли Україну ще вважали великою морською державою) я вручив її генеральному директорові пану О'Нілу подарунок – кришталеву ринду, зроблену на замовлення в Одесі. Наше посольство заснувало фонд допомоги постраждалим від Чорнобильської катастрофи, і на зібранні кошти було куплено ліки та устаткування, яке передано до Київського центру ендокринної хірургії, де лікували хворих на рак щитоподібної залози. Серед засновників цього фонду були Лорд-мер Единбурга, лорд Хау, сер Зігмунд Стернберг.

1997 р. в Лондоні за присутності голови Національного банку України Віктора Ющенка відбулося урочисте відкриття Україно-британської торговельної палати, над створенням якої я працював понад рік. Україно-британська палата живе та існує донині.

Я перевищую ліміт, відведений для статті, тому доведеться чекати іншої нагоди, аби розповісти про візити до Британії президентів Л. Кравчука та Л. Кучми, Прем'єр-міністра Є. Марчука, інших членів уряду України,

1996 р., співробітники Посольства України біля щойно купленого будинку посольства в Лондоні, знизу вгору та зліва направо, перший ряд: О. Капштик (заст. військ. аташе), Б. Савчук (радник), Є. Копанев (офіцер безпеки), Р. Франко (радник), М. Білоусов (радник посланник), С. Комісаренко (Посол); другий ряд: О. Долотова (секретарка), В. Кулаков (консул), К. Загорна (зав. канцелярією), Є. Корогод (водій); третій ряд: В. Майко (торг. аташе), М. Натяга (військ. аташе), Н. Корогод (бухгалтер), В. Коваль (радник); четвертий ряд: І. Прокопчук (помічник Посла), Д. Ісаченко (заст. торг. аташе), М. Кравченко (перш. секретар), А. Праведник (віце консул), М. Цимбал (прикордонник), Р. Котляров (прикордонник), В. Сніжко (завгосп)

1996, employees of the Embassy of Ukraine at the newly-purchased embassy building in London, From the bottom up, left to right, the first row: O. Kapshtyk (Deputy Military Attaché), B. Savchuk (Advisor), Y. Kopaniev (Security Officer), R. Franko (Advisor), M. Bilousov (Minister Counsellor), S. Komisarenko (Ambassador); second row: O. Dolotova (secretary), V. Kulakov (Consul), K. Zagorna (head of administration), Y. Korohod (driver); third row: V. Maiko (Trade Attaché), M. Natiaha (Military Attaché), N. Korogod (accountant), V. Koval (Advisor); fourth row: I. Prokopchuk (assistant to Ambassador), D. Isachenko (Deputy Trade Attaché), M. Kravchenko (First Secretary), A. Pravednyk (Vice Consul), M. Tsymbal (frontier officer), R. Kotliarov (frontier officer), V. Snizhko (facilities manager)

а також відвідини України принцом Чарльзом, Прем'єр-міністром Джоном Мейджером, британськими міністрами. Але є історія, яку обов'язково треба згадати на цих сторінках. Вона – про одну, вкрай вдалу ініціативу, з якої я дуже гордий і за нашу країну, і за наше посольство, і за себе. У 1993 році серед циркулярних листів, які постійно отримувало посольство, мою увагу привернув лист, де йшлося про те, що Британія планує продати одну зі своїх антарктичних станцій і пропонує посольствам висловити власні бажання. Я добре знав, що українські вчені брали активну участь у полярних дослідженнях Радянського Союзу – і в Арктиці, і в Антарктиці. Після розпаду СРСР, як і в переважній більшості інших випадків, Україна нічого не отримала від РФ. Тому я відразу надіслав листи до Адміністрації Президента України, МЗС та до Академії наук України, дійсним членом якої я був. Я також написав до Форін-офісу, що ми зацікавлені в пропозиції

*Подарунок Її Величності
Gist from Her Majesty the Queen*

та розпочали з ними переговори щодо умов купівлі станції. Це була одна з найкращих і найкрасивіших за природним оточенням станція «Фарадей», на якій, між іншим, було відкрито нині добре відому «озонову дірку». Подальші події продемонстрували суто британський підхід навіть до продажу станції. Вони погоджувалися, але за умови, що Україна має достатній науковий потенціал для успішного продовження досліджень, що проводили британці на станції. Тому вчені Британської антарктичної служби (БАС) неодноразово відвідували наукові установи в Києві й Харкові, та, пересвідчившись у високому рівні наших науковців, тільки тоді дали згоду, причому за умови, що наші вчені ділитимуться результатами своїх вимірів для порівняння. Це було логічно, тому що БАС залишало на станції всю свою вимірювальну

апаратуру – таку саму, яка була на інших британських станціях. Вони також надали можливість нашим ученим два роки попрацювати на «Фарадеї» разом із британськими фахівцями для передачі унікального досвіду роботи в антарктичних умовах. У лютому 1994 року на станції «Фарадей» поруч із британським прапором замайорів український. Я вів перемовини з Форін-офісом щодо можливості придбати цю станцію безкоштовно. На це було отримано згоду. 20 липня 1995 року в урочистій обстановці у Форін-офісі Посол України й Дейвід Девіс – Державний міністр закордонних справ Великобританії – підписали Угоду про безкоштовну передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей», яка зараз має іншу назву: Українська антарктична станція «Академік Вернадський». Так Україна автоматично увійшла до кола країн, що мають станції в Антарктиці.

1997 рік завершився несподіваними, але приємними для мене подіями. Спочатку Кінгстонський університет нагородив мене відзнакою Почесного доктора університету за наукові досягнення з екології та біології, а через два місяці Північно-Лондонський Університет – дипломом Почесного доктора університету за мою дипломатичну діяльність у Британії. Обидві церемонії відбулися дуже урочисто в Барбікані – найбільшій концертній залі Лондона в присутності кількох тисяч гостей.

Нарешті, про головне – про співробітників нашого посольства. Щороку восени я запрошую до кабінету директора Інституту біохімії імені О.В. Палладіна НАН України всіх працівників Посольства України в Спо-

лученому Королівстві, які (хто довше, а хто нетривало) працювали ці майже шість років поруч зі мною. На превеликий жаль, не всі дожили до цього часу, але, як правило, запрошено всіх, хто на сьогодні перебуває в Києві. Збираємося, аби побачити один одного й обмінятися спогадами. Мені приємно, що п'ять співробітників посольства, які працювали тоді поруч зі мною, потім стали послами України в різних країнах. Це – Ю.А. Сергеев, В.О. Коваль, І.В. Прокопчук, І.Б. Логінов, В.А. Майко. Я щиро дякую своїм колегам за творчу й дружню атмосферу, що панувала в посольстві, та за ту плідну працю, яку ми здійснили за ці роки на благо нашої країни.

Serhii KOMISARENKO,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Academician of the NAS and NAMS of Ukraine

HOW WE STARTED OUR WORK IN NOT-SO-FOGGY ALBION

Abstract. The article describes separate and the most interesting episodes of work of its author Serhii Komisarenko during his service as the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Being the academician of the NAS and NAMS of Ukraine, Serhii Komisarenko was appointed Ambassador in London in 1992 and worked in this position for six years – until 1998.

The article also describes the building of the Embassy, how it was established, reconstructed and designed, tells about authors of presented works of art.

In his article, the author draws special attention to the communication with the Queen of the Great Britain – during the ceremony of presenting credentials in Buckingham Palace and the annual diplomatic royal reception of ambassadors. At the end of author's appointment in London, he paid several parting visits to the members of the Royal family and ministers. The author had also an opportunity to meet the Queen before the leave.

The author of the article expresses sincere gratitude to his colleagues for the creative and friendly atmosphere that prevailed at the Embassy, and for the fruitful work they have done in those years for the benefit of our country.

Keywords: the United Kingdom, the Queen of the Great Britain, Antarctic station, Ukrainian-British Chamber, Ukraine, Embassy.